

ТРАГОМ БИСЕРНИХ МИЊУША СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

(Јелена Марићевић Балаћ, *Трагом бисерних минђуша српске књижевности: ренесансност и барокност српске књижевности*, Нови Сад: Научно удружење за развој српских студија, 2018)

У последњој трећини своје монографије, унутар текста о *Књизи о Јакову* Р. Ераковића, ауторка монографије *Трагом бисерних минђуша српске књижевности*, очима методолошки и шире, академско-етички освешћеног истраживача рецензира текућу научну (хипер)продукцију: „Свесни смо времена научне хиперпродукције, разводњених, радова-рециклажа, неозбиљних истраживања и таласа неиновативности, али и својеврсна је дужност указати на она прегнућа која су драгоцене и инспиративна. Императив је бити *ловац* не само на вредна књижевна дела, већ и на честите интерпретације које истовремено и откривају и надахњују!“ (159). Док је овим сегментом ауторка указала на оно *шта* је потребно изменити у текућој научној продукцији, својом монографијом показала је *како* то учинити. Монографија *Трагом бисерних минђуша српске књижевности: ренесансност и барокност српске књижевности* резултат је „хватања у коштац“ са комплексним проблемима стила, тематско-мотивског слоја и жанровског одређења барокних и ренесансних дела наше књижевности, које сеже до народне књижевности, а у погледу књижевних епоха – до средњовековне књижевности. Поред поменуте ширине захвата у погледу грађе, где значајна места припадају новим аспектима тумачења дела Доситеја Обрадовића, српског грађанског песништва, Јована Дучића, Растка Петровића, Ива Андрића, Милоша Црњанског, Милорада Павића, Душана Ковачевића, Мирољуба Тодоровића (и шире, сигнализма као књижевног правца) из угла дијалога са барокном и ренесансном поетиком на тематско-мотивском, стилском или жанровском нивоу, ова монографија издваја се и својим интердисциплинарним методолошким карактером јер се поменута тумачења вишеструко контекстуализују: у књижевне периоде и правце, у уметничка струјања (сликарства, музике, вајарства), у историјски, културни, друштвени, политички и економски контекст.

Монографију *Трагом бисерних минђуша српске књижевности: ренесансност и барокност српске књижевности* др Јелене Марићевић Балаћ сачињава двадесет и шест научних есеја и рецензија које неретко пре-

растају у праве огледе јер ауторка њима показује не само апсолутну информисаност о истраживачким путевима аутора о којима пише, већ и дубок увид у истраженост дате проблематике и, самим тим, доприносе поменутих аутора; овакав жанровски лик имају текстови „Мапа љубави које има“, „Гледајући на мултикултурализам“, „Дух интегралне науке о књижевности“ и др. Монографија је подељена на две целине које можемо одредити као барокност и ренесансност до (српског) постмодернизма („Ренесансни сујет Доситеја Обрадовића у Једном погледу на личност Доситејева Владана Деснице“, „Растко Петровић и Бенвенуто Челини: херменеутички изазов“, „Андрићева тајна заборављене ашиклије *Акшам гелди* Османа Ђикића“, „Архе-хармоника из планине *Сабирног центра* Душана Ковачевића“, „ $X+Y$ = песма или моје осећање света у кутији ренесансе Мирољуба Тодоровића“, „У мехуру времена: барокна емблематика и сигнализам“, „Поезија Јована Дучића у светлу барокне поетике и естетике“, „Павле Јулинац као симбол српско-руске везе код Црњанског и Павића“, „Флора и фауна у приповеткама Милоша Црњанског“, „Конституисање врта у српском грађанском песништву“, текстови о дубровачкој књижевности, те они о српској дидактичкој поезији од барока до романтизма и др.) и барокност и ренесансност српског постмодернизма (текстови о лирско-ониричком моделу српске постмодерне прозе, о фантастичној прози Зорана Живковића и др.), при чему ауторкина незаобилазна дијахронија у приступу сваком ренесансном и барокном проблему неретко нивелише поменуту границу.

Оглед о ренесансном сујету Доситеја Обрадовића у „Једном погледу на личност Доситејева“ Владана Деснице заслужује иницијално место у овој монографији не само са хронолошког аспекта, већ и тиме што формира хоризонт очекивања који до завршне стране монографије неће бити изневерен ни у тематско-мотивском, ни у методолошком смислу. Прецизније, иницијални оглед оцртава темељ и темељитост истраживања које ауторка показује у овој монографији: Марићевић Балаћ најпре даје критички осврт на увиде истраживача есеја Владана Деснице, али и књижевног лика Доситеја Обрадовића, при чему полази од самих извора „портретисања“ Доситејеве личности у Десничиним текстовима; потом, опредељујући се за интердисциплинарни приступ, ауторка аргументовано указује на Десничину трансмедиијалност у погледу обликовања Доситејевог сујета, а ови увиди резултат су анализе Десничиног промишљања италијанског ренесансног сликарства што је, како закључује ауторка, резултовало симболизацијом Доситејевог сујета. „Доситејева личност за Десницу значи један од симбола пролећа поезије, њен наговештај, па и ренесансу, тј. препород“ (9); прецизније, „Доситеј је искрсло пролеће, тек цијук, али не и пој, тек поглед пастира или војника са Ђорђонове слике,

али не и додир, тек наговештај“ (16). Релевантни извори, стручне књиге, чланци и студије пратећи су прилог сваком тексту монографије што још једном потврђује ширину ауторкину захвата проблема и критичко промишљање доприноса досадашњих истраживања теме за коју се определила. Интердисциплинарног карактера је и хронолошки наредни оглед, „Растко Петровић и Бенвенуто Челини: херменеутички изазов“. На изазов подтекста романа *Људи говоре* Јелена Марићевић Балаћ одговорила је закључцима који су значајно надградили истраживања интертекстуалних релација између Петровићевог романа и *Мог живота*, аутобиографије ренесансног златара и вајара Бенвенуто Челинија. „Живот који је уметнички осведочен у роману *Људи говоре*, делује да је контрастиран у односу на Челинијев *Мој живот*, који прати згоде и незгоде фирентинског уметника...“ (23); међутим, овај закључак се, залажењем у формални аспект Петровићевог романа, у наставку текста модификује закључцима да ова дела преваходно повезују опредељење аутора за говор, при чему код Петровића, за разлику од ситуације у Челинијевом делу, не говори јунак, већ људи говоре и исповедају му се. Нови увиди у поменути ауторски дијалог тичу се и структуре романа *Људи говоре*, у којој је Јелена Марићевић Балаћ уочила релацију са Челинијевим вајарским или златарским методом евидентним и у златном сланику као једином Челинијевом делу у драгоценом металу сачуваном до данашњих дана: „У том жамору Растко Петровић доживео је и извајао причу, еквивалентну Челинијевом златарском делу, али у складу са сопственом поетиком.“ (29) Роман *Људи говоре* ауторки је био повод и за ширу анализу уметничког дијалога Челинија и Петровића која се односи на интертекстуалне релације песама из опуса поменутих уметника, *Разговора између телаи душе* и *О трењу између душе и тела*, где је указано на сличности и разлике поетичког виђења и симболизације мотива истакнутих насловима ових дела.

Аналогно наслову монографије, трећи оглед анализа је (хронолошки) треће перле српске књижевности, дела Ива Андрића. У овом тексту ауторка се усмерава на анализу Андрићевог облковања Ђоркановог лика (предложака, утицаја, литерарних двојника), те на функционализацију недопеване акшлје у „опусу“ Андрићевих прозних дела у којима се појављује Ђорканов лик, при чему се ауторка нарочито усмерава ка естетском аспекту. Оглед је резултат ауторкиних опсежних истраживања акшлја и њихових варијанти у Ђикићевим сабраним делима. Када је у питању контекст истраживања Ђоркановог лика, текстом „Андрићева тајна заборављене акшлје *Акшам Гелди Османа Ђигића*“ ауторка монографије значајно доприноси осветљавању једног од загонетнијих ликова Андрићевих дела. Треба поменути да и овај оглед вишеструко контекстуализује дело (у књижевноисторијском, историјском, културном, социолошком, политичком, језичком, антропо-

лошком и књижевнометодолошком смислу) које је предмет разматрања и осветљава ланац његове рецепције у историји књижевности.Ренесансност Ђоркановог лика Марићевић Балаћ види у сублимацији петраркизма која је евидентна у његовом обликовању, те у скопчаношћу са словенском меланхолијом, источњачким севдахом и севдалинкама, а највише у симболици светлости као ореола Ђоркановог лика.

„Архе-хармоника из планине *Сабирног центра* Душана Ковачевића“ значајан је прилог истраживањима драме нашег савременог писца који се очитује у осветљавању „ренесансне линије додира на основу прожимања науке, технике и уметности, али и полемос(у) на плану раздвајања власти и уметности.“ (49) На сличан начин, додуше у другачијем књижевноисторијском правцу, овога пута – сигналистичком, Марићевић Балаћ истражује ренесансност као преплитање науке и уметности у поступку сигналиста, а на њиховом најважнијем уметничком задатку осветљавања суштинских питања о природи живота и уметности. Овај оглед доноси увиде у ренесансност као метод обликовања не само *Пандорине кутије* Мирољуба Тодоровића, већ и на ренесансност као један од највећих квалитета личности оснивача сигнализма (надасве песника, али и ствараоца заинтересованог за физику, хемију, математику, технологију). Сигнализам се у засебном огледу разматра и из угла барокног стваралачког метода, и то кроз проблем сличности, разлика и контраста барокне емблематике и визуелне поезије у естетском и симболичком кључу, новинских исечака као барокних лавирината, макаронизма, семантике мотива срца, пузира и Земљине кугле у барокном и сиглалистичком уметничком контексту. Одељци монографије о функционализацији барокних мотива и поступака у сигнализму још једном потврђују да је Јелена Марићевић Балаћ врсни познавалац поменутих поетика.

Међу огледима који су захтевали опсежно истраживање више контекста који су утицали на обликовање књижевног дела, или са којима је дато дело у полемичкој релацији, јесте „Павле Јулинац као симбол српско-руске везе код Црњанског и Павића“. Личност Павла Јулинца као непосредни и посредни предлог за обликовање Павла Исаковича и Јулинчев превод Мармонтеловог *Велизара* повод су за ауторкино дубље анализирање интертекстуалних релација у најширем смислу између Павићевог *Другог тела* и *Друге књиге сеоба* Милоша Црњанског. У првом делу рада ауторка систематизује историјске чињенице о личности Павла Јулинца у нашим и руским изворима, те Павићева разматрања значаја Павла Јулинца, историчара српског народа, у свом добу и његовог културног доприноса. Након указивања на елементе јулинчевског биографског и емотивног уобликовања лика Павла Исаковича, његовом животном путу и *виђењу* Русије, Марићевић Балаћ наставља анализу развијања јулинчевске рефлексije у Павићевом делу (научном и књижевноуметничком), превасходно у ли-

ковима и кроз ликове Захарије Орфелина и опата Ружичке. „Функција лика опата Ружичке у Павићевом роману битно је повезана са Павлом Јулинцом.“ (95), закључује Марићевић Балаћ након опсежне анализе улоге Павла Јулинца у историји, те у домену преводилачких послова. „Пишући *Друго тело*, Милорад Павић је практично заокружио слику о личности и делу Павла Јулинца у српској књижевности 20. и 21. века. Црњански је био фокусиран на историјски контекст и личност, а Павић на Јулинчев рад у области историје и превођења.“ (96), закључује ауторка након наведених вишеструких компаративних сагледавања.

У светлу барокне поетике и естетике сагледана је и поезија Јована Дучића. Дучићев однос према бароку ауторка сагледава на равни манифестације, метафизике и религиозне фасцинације. Анализирајући семантику Дучићевих пејзажа у укључу барокне поетике и естетике, Марићевић Балаћ успела је да осветли скривена значења мотива дескриптивних пасажа песама *Морска врба*, *Поред воде*, *Римски сонет*, *Крај мора* и отворила врата једном новом, стваралачком читању Дучићеве дескриптивне поезије, у исти мах традиционалном, модерном, барокном и савременом. „Песма тог преображаја у пасивно стање, окамењеност у биљку, и не може да буде друго осим 'шум туге' и призивање оног претходног, тј. првобитног. Тај (барокни) песнички вапај за прошлим је поезија како морске врбе (туге), тако и чемпреса (туге) и каменог лава (туге); то је жеља да Света Цецилија нове ере угледа у огледалу смрти Цецилију Метелу из 3. века пре нове ере.“ (82), закључује Марићевић Балаћ.

Средишње место монографије заузима текст „Конституисање врта у српском грађанском песништву“. Оно му, сагледано из угла опсежности уложеног истраживања, с пуним правом припада. Такође, овај оглед је „средишњи“ јер полази од самих извора уметничког стварања, архетипских представа симбола флоре и фауне. Двотомна хрестоматија *Српска грађанска поезија: XVIII и с почетка XIX столећа*, коју је приредио Боровоје Маринковић, рашчитана је кроз симболику цвећа и птица, те звери, при чему је указано на семантичку дубину ових симбола, али и дат нацрт за њихову систематизацију у корпусу грађанског песништва према критеријумима фреквентности, „објекта“ на који се односе, позитивне и негативне конотације. Ова опсежна разматрања симболике флоре и фауне својим доприносом превазилазе контекст српске грађанске поезије и с пуним правом задобијају статус истраживања семантике мотива флоре и фауне у дијахронији од зачета књижевности до савремених књижевно-уметничких остварења. Семантика флоре и фауне систематизована је на још један начин – у контексту приповедака Милоша Црњанског. У овом огледу указано је на врт, ружу и оперу као заједничку окосницу приповедака *Адам и Ева*, *Убице*, *Света Војводина* и *Врт благословених жена*, те на њихову улогу на идејном плану поетике Милоша Црњанског.

Приступајући текућој научној продукцији као информисани и компетентни читалац, ауторка и рецензијама доноси значајне смернице у погледу релевантности новије литературе (2013–2017) о барокној и ренесансној проблематици (у најширем смислу), те методолошког усмеравања у приступу српској књижевности кроз наведене проблеме. У овом делу монографије ауторка савременом читаоцу указује на допринос *Историје дубровачке књижевности* Злате Бојовић разматрањима ренесансног стваралачког поступка, те античких рефлексивних у поетици и поезији дубровачке ренесансе о којима је у истоименој књизи писала Гордана Покрајац. Марићевић Балаћ указује и на значајан пут (метод, поступак) истраживања Александре Павловић у монографији *Пелен и мед. Српска дидактичка поезија од барока до романтизма*. Овај део монографије пружа и увиде у ренесансна и барокна истраживања Ђорђа Јанића, Саве Дамјанова, Радослава Ераковића, Миливоја Ненина, Але Татаренко, Стевана В. Поповића, Марија Лигуорија, Силвије Новак, Еве Ставчек, Љиљане Пешикан-Љуштановић, Светозара Кољевића, Сање Париповић Крчмар, Марка М. Радуловића.

Огледима из корпуса ренесансне и барокне проблематике ауторка је још једном дала значајан допринос истраживањима ових правца и, мимо периодизацијског контекста – стила у делима српске (и делом светске) књижевности ствараним у вишевековном раздобљу.

На послетку, још једном ћемо се вратити на став истраживача – аутора изнет у тексту „Постидно? Није! (Без ироније)“: „Није неважно, наиме, ко се и на који начин односи према нашој културној баштини и да ли доприноси да се та баштина осветли и реактуелизује.“ (159). Марићевић Балаћ је својом монографијом *Трагом бисерних минђуша српске књижевности* несумњиво осветлила и демонстрирала један дуг, методолошки исправан и сврсисходан пут истраживања ренесансности и барокности дела српске књижевности. Дело се препоручује превасходно истраживачима српске књижевности као значајна систематизација и надградња тумачења ренесансе и барока као стваралачког метода или инспирације писаца и других уметника, а потом и као исправан водич кроз књижевност и методологију. Прожимање научног стила есејистичким пасажима, те увод у оглед, извођење прецизних и аргументованих закључака, навођење извора и релевантне литературе ову монографију учинили су доступном и читаоцу ван академских кругова који ће, захваљујући поменутиим оријентацијама, моћи да је доживи као спој (платоновски и кантовски) *лепог* и корисног.

Мирјана Бојанић Ђирковић³
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

³ mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs